

FARKLI İLĞİ GRUPLARININ ORMAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNE İLİŞKİN TALEPLERE ATFETTİKLERİ ÖNEM DÜZEYLERİ İLE ORMANCILIK SEKTÖRÜNÜN SOSYO-EKONOMİK SORUNLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İRDELENMESİ: MAÇKA DOİ ÖRNEĞİ

YRD. DOÇ. DR. ATAKAN ÖZTÜRK*-PROF. DR. MUSTAFA FEHMİ TÜRKER†

ÖZET

Maçka DOİ özelinde ele alınan bu çalışma ile orman kaynakları yönetim sürecinde ilgi grupları tarafından alternatif taleplere atfedilen öncelikler ile bu öncelikler üzerinde etkili olabilen faktörler, Ülkemiz ormancılık sektörüyle olan ilişkiler de göz önünde bulundurularak irdelenmeye çalışılmaktadır. Bu sayede, ilgili işletmenin sahip olduğu orman kaynaklarının planlanmasında gözetilecek amaçların belirlenmesi, yönetim kademesindeki karar vericiler tarafından daha sağlıklı ve güvenilir kararlar alınması, gruplar arasında ortaya çıkması muhtemel çıkar çatışmalarını engellemeye dönük stratejilerin geliştirilmesi vb. faydaların elde edilebileceği düşünülmektedir.

GİRİŞ

Ormanlardan odun hammaddesi üretimi amaçlı geleneksel faydalanma, günümüzde yerini odun dışı ürün ve hizmetleri de içine alan çok yönlü faydalanma yaklaşımına bırakmıştır. Bu yaklaşım, ormanlarla insanlar arasında öteden beri var olan etkileşimin ve buna bağlı olarak da orman kaynakları yönetim sürecinin daha da karmaşık bir hal almasına neden olmuştur.

Orman kaynakları yönetim sürecinde temel amaç, ormanların bünyesinde barındırdığı potansiyel faydaları insanların faydalanmasına sunmaktır. Zira, tüm doğal kaynaklar ve bu arada da ormanlar, faydalanıldığı sürece insanlar açısından bir anlam ve öneme sahip olmaktadır (Türker vd. 2002). Bundan dolayıdır ki, ormanlardan doğrudan ya da dolaylı bir faydalanma her zaman için söz konusudur. Kaldı ki, günümüzde yerel, bölgesel, ulusal ve hatta küresel düzeyde orman kaynaklarına yönelik artan ve çeşitlenen taleplerle karşılaşmaktadır (Öztürk ve Türker, 2005). Söz konusu taleplerin karşılanabilmesi, orman kaynaklarının gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da gözeterek şekilde sürdürülebilir bir yaklaşımla yönetilmesini gerekli kılmaktadır. Bu gereğin yerine getirilmesinde ormanların yenilenebilir doğal kaynaklardan olması önemli bir fırsat olarak ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan, farklı ilgi gruplarının orman kaynakları yönetim sürecine ilişkin farklı talepleri olabildiği gibi, aynı taleplere farklı derecelerde önem atfetmeleri de söz konusu olabilmektedir. Öyle ki, kimi zaman bir grubun öncelikli olarak tercih ettiği bir talebe, bir başka grup tarafından en düşük seviyede önem verilebilmektedir. Bu noktada, hangi taleplerin hangi ilgi grupları açısından önem taşıdığı belirlenmesinin yanı sıra, atfedilen önemin düzeyi ve nedenleri üzerinde de durulması gerekmektedir.

Maçka DOİ özelinde ele alınan bu çalışma ile ilgi grupları tarafından alternatif taleplere atfedilen öncelikler ile bu öncelikler üzerinde etkili olması muhtemel faktörler ormancılık sektörüyle olan ilişkiler de göz önünde bulundurularak irdelenmeye çalışılmaktadır.

* KAÜ Artvin Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü Orman Ekonomisi Anabilim Dalı

† KTÜ Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü Orman Ekonomisi Anabilim Dalı

MATERİYAL VE YÖNTEM

Trabzon Orman Bölge Müdürlüğü (OBM)'ne bağlı Maçka Devlet Orman İşletmesi (DOİ)'nin* örnek olarak alındığı bu çalışmada, söz konusu işletme sınırları içindeki orman kaynaklarının yönetimiyle doğrudan ya da dolaylı ilişki içinde olan ilgi grupları çalışmanın ana materyalini oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında, Ulusal Ormanlık Programı (UOP)'nda yer alan 10 farklı ilgi ve çıkar grubu baz alınarak, Maçka DOİ'nin orman kaynaklarının mevcut durumu, orman kaynaklarından faydalanma şekilleri ve faydalanmada öne çıkan gruplar ile bu gruplara araştırma amacı doğrultusunda ulaşma imkânları vb. özellikler ile ormanlık teşkilatı uygulamacılarının görüşleri de göz önünde bulundurulmuş ve sonuç olarak altı farklı ilgi grubunda karar kılınmıştır (Öztürk, 2003). Bu gruplar; Maçka DOİ sınırları içinde yaşamlarını sürdüren orman köylüleri, Maçka ilçe merkezinde ikamet eden şehir halkı, odun kökenli ürün işleyen işletme (OKÜ) temsilcileri, ormanlık teşkilatı yönetici ve teknik personeli, avcılar derneği üyeleri ve ormanlıkla ilgili sivil toplum örgütü (STÖ) üyeleri, şeklinde belirlenmiştir.

Bu çalışmada, birincil verilerin yani ilgi gruplarının taleplere atfettikleri önem düzeylerinin belirlenmesi amacıyla; orman köylüleri ve şehir halkı için yarı yapılandırılmış bireysel görüşme; diğer ilgi ve çıkar grupları için ise, anket yönteminin kullanılması yeğlenmiştir. Görüşmeler, 16 yaşından büyük ve tesadüfi olarak seçilen kişilerle yapılmıştır. Anketler ise, ilgi gruplarının temsilcileri tarafından doldurulmuştur (Öztürk, 2003).

Araştırma kapsamında, farklı kesimler için hazırlanan tüm görüşme kılavuzları ve anket formlarında ilgi gruplarının; ormanı tanıma, algılama ve ormana bakış açısı, ormanlık teşkilatı ile ilişkileri ve orman kaynaklarının yönetimi ve işletilmesine ilişkin görüşleri ana başlıklarında toplanan çeşitli sorular yer almaktadır. Ayrıca, orman kaynaklarından sağlanan ürün ve hizmetler ile orman kaynakları yönetimine ilişkin taleplere atfettikleri önem düzeylerini belirleme noktasında, tüm ilgi gruplarına, *bir soru* özellikle aynı şekilde yöneltilmiştir. Söz konusu soru, "*Maçka Orman İşletmesi'nin aşağıda belirtilen amaçlardan ya da orman kaynağından elde edilen faydalardan hangilerine ne ölçüde öncelik vermesi gerektiğini, her bir amaca – faydaya vereceğiniz puanlarla belirtebilir misiniz?*" şeklinde düzenlenmiştir.

Söz konusu soruyu cevaplamada kullanılmak üzere, ilgili işletmenin sahip olduğu orman kaynaklarının yönetimi sürecinde söz konusu olabilecek 15 alternatif talep geliştirilmiştir. Söz konusu talep alternatifleri *Beş Yıllık Kalkınma Planlarında ortaya konan ulusal kalkınma amaçları ve ülkemiz ormanlık sektörünün makro düzeydeki ulusal ormanlık amaçları ile tutarlı olacak şekilde, Maçka DOİ'nin sahip olduğu orman kaynaklarının arz potansiyeli ve yöresel özellikler ile ilgi gruplarının muhtemel talepleri dikkate alınarak, belirlenmiştir.* Bu talepler şu şekildedir:

- T₁- Orman Kaynaklarının (Ağaç, hayvan, su, mera vb.) Korunması,
- T₂- Ormanlık Alanlardaki Doğal, Tarihi, Kültürel vb. Değerlerin Korunması,
- T₃- Orman Yetiştirme ve Ağaçlandırma,
- T₄- Yakacak Odun Üretimi,
- T₅- Kaliteli Yapacak Odun – Kereste Üretimi,
- T₆- Mantar, Şifalı Bitkiler vb. Odun Dışı Ürün Üretimi,
- T₇- Rekreasyon ve Doğa Turizmi Faaliyetleri,
- T₈- Her Türlü Faaliyette Verimlilik, İktisadilik ve Kârlılık,
- T₉- İstihdam (İş) Sağlama,
- T₁₀- Orman Köylülerinin Sosyo-Ekonomik Yönden Kalkındırılması,
- T₁₁- Erozyonu Önleme Faaliyetleri,
- T₁₂- Orman İçi Otlatmacılığın – Hayvan Otlatmacılığının Desteklenmesi,
- T₁₃- Orman İçi Sularda Balıkçığın Desteklenmesi,

* Mevcut uygulamanın aksine, bu çalışmada Maçka DOİ'nin sınırları içinde bulunan orman kaynaklarına ilişkin tüm ormanlık etkinliklerinden sorumlu yegâne birim olduğu varsayımından hareket edilmiş ve alternatif talepler de bu varsayımına bağlı olarak geliştirilmiştir.

- T₁₄- Ormanların Kaliteli Su Üretimi Amacıyla İşletilmesi,
T₁₅- Av-Yaban Hayatını Geliştirme ve Planlı Avcılık Faaliyetleri.

İlgi grubu temsilcilerinden kendileri açısından taşıdığı önem derecesine göre her bir talebi puanlandırmaları istenmiştir. Bu amaçla, regular ranking (sıralama) yöntemine uygun olarak 1–9 arası puanlamadan istifade edilmiştir. Puanlandırma işlemi, regular ranking yöntemi kapsamında, en fazla önemliden en az önemliye doğru; 9, 7, 5, 3, 1 şeklinde gerçekleştirilmiştir.

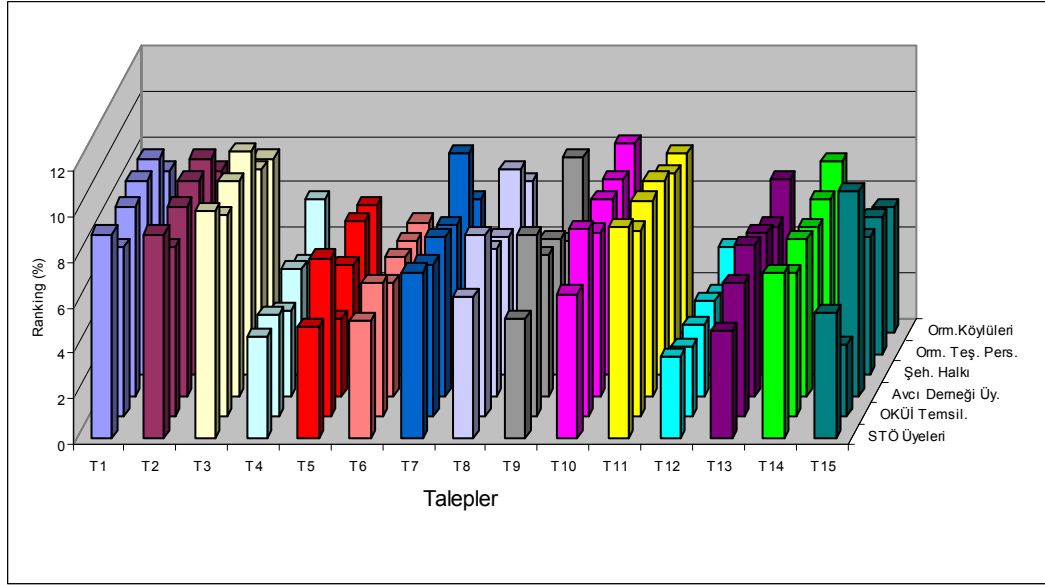
BULGULAR VE TARTIŞMA

Yapılan anket ve görüşmeler yardımıyla ilgi gruplarının 15 alternatif talebe ilişkin puanlarının değerlendirilmesi sonucunda, her bir grubun toplam talebi içerisinde, her bir talebin yüzde oranları, Tablo 1 ve Şekil 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1’den görüleceği üzere, ilgi grubunun bulunduğu satırda yer alan koyu puntolu nispi puanların bulunduğu sütundaki talepler, tüm gruplar içinde sadece o grup tarafından en yüksek nispi önem atfedilen talepleri göstermektedir. Buna göre, her bir grup tarafından en yüksek nispi puan atfedilen talepler gruplar itibarıyla aşağıda ele alınmaktadır.

Tablo 1. Alternatif taleplere gruplar tarafından verilen puanlar

İlgi Grubu	Talepler															
	Orman Kaynaklarının (Ağaç, hayvan, su, mera vb.) Korunması	Ormanlık Alanlardaki Doğal, Tarihi, Kültürel vb. Değerlerin Korunması	Orman Yetiştirme ve Ağaçlandırma	Yakacak Odun Üretimi	Kaliteli Yapacak Odun – Kereste Üretimi	Manzar, Sıfalta birikiler vb. Odun Dış Ürün Üretimi	Rekreasyon ve Doğa Turizmi Faaliyetleri	Her Türü Faaliyette Verimlilik, İktisadilik ve Karlılık	İstihdam (İs) Sağlama	Orman Köylülerinin Sosyo-Ekonomik Yönden Kalkandırılması	Erozyonu Önleme Faaliyetleri	Orman İçi Olatımadığın desteklenmesi	Orman içi sularda Balıkçığın Desteklenmesi	Ormanların Kaliteli Su Üretimi Amacıyla İşletilmesi	Av-Yaban Hayatını Geliştirme ve Planlı Avcılık Gerçekleştirme	Toplam
	T 1	T 2	T 3	T 4	T 5	T 6	T 7	T 8	T 9	T 10	T 11	T 12	T 13	T 14	T 15	(%)
Orm.Köylüleri	8.47	7.16	7.68	5.92	5.64	4.88	5.88	6.68	7.71	8.37	7.92	3.79	6.78	7.58	5.52	100
Orm. Teş. Pers.	9.89	8.60	8.09	4.03	5.82	4.96	8.79	8.09	4.96	7.70	7.93	2.70	5.63	6.80	6.02	100
Şeh. Halkı	10.02	8.56	9.81	4.68	4.83	5.19	6.61	6.04	5.97	7.72	8.55	3.27	6.21	6.50	6.04	100
Avcı Derneği Üy.	8.91	8.35	9.46	3.78	3.38	4.94	7.01	6.49	6.23	7.20	8.61	3.12	6.64	6.90	8.98	100
OKÜ Temsil.	8.71	7.44	8.89	4.47	6.99	5.91	6.72	7.98	7.98	8.25	8.21	3.07	5.86	6.31	3.20	100
STÖ Üyeleri	11.11	8.96	9.98	4.46	4.88	5.15	7.30	6.17	5.26	6.33	9.29	3.60	4.72	7.25	5.53	100

Şekil 1. Alternatif taleplere gruplar tarafından verilen puanların grafiksel gösterimi

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ TARAFINDAN ÖNE ÇIKARILAN TALEPLER

STÖ üyelerince öne çıkarılan talepler sırasıyla; orman kaynaklarının (ağaç, hayvan, su, mera vb.) korunması (T₁), orman yetiştirme ve ağaçlandırma (T₃), erozyonu önleme faaliyetleri (T₁₁) ve orman alanlarındaki doğal tarihi, kültürel vb. değerlerin korunması (T₂) olarak adlandırılmış olup, bu talepler aynı zamanda adı geçen etkinlikleri gerçekleştirme amacını ifade etmektedir. Söz konusu taleplerin bir diğer önemli özelliği ise, altı ilgi grubu tarafından puanlandırılan 15 alternatif talep arasında en yüksek nispi puanları alan talepler olmalıdır. Buna karşılık, söz konusu taleplere en düşük puanları veren grup sadece orman köylüleri olmuştur. Dolayısıyla, diğer gruplarla karşılaştırıldığında, dört talebe ilişkin STÖ üyelerinin nispeten daha duyarlı oldukları ve bu duyarlılıklarını da söz konusu taleplere verdikleri puanlarla gösterdiklerini söylemek mümkündür.

Yukarıda sıralanan ve STÖ üyeleri tarafından öne çıkarılan taleplerin, ormanların korunması ve geliştirilmesi noktasında odaklanmış olması dikkat çekmektedir. Ancak, ilerleyen ormancılık bilimiyle birlikte, sivil toplum örgütleri bünyesinde yer alan yeşil ve çevreci gruplarının da çalışmalarıyla, 1990'lı yıllarda ekosistemi koruma ve biyolojik çeşitliliği sağlama konularında toplumda meydana gelen hareketlenme (Başkent, 1995) göz önüne alındığında, bu taleplerin STÖ üyeleri tarafından diğer gruplara oranla daha fazla öne çıkarılmasının, bir noktada beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir.

Özellikle çevre ve bu araştırmaya da konu edilen doğa sporları eksenli faaliyet gösteren STÖ'lerin kuruluş amaçları ve öncelikli etkinlikleri arasında; çevreye ve doğal kaynaklara yönelik her türlü olumsuzluğu ortadan kaldırmak, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamak, temiz ve yaşanabilir bir çevreye dönük çalışmalar yapmak vb. yer almaktadır. Dolayısıyla, en önemli doğal kaynaklardan biri olan ormanların korunması ve geliştirilmesine yönelik talepler de, doğal olarak STÖ üyelerinin öncelikli talepleri arasında yer almıştır. Kaldı ki, ormancılıkla ilgili yerine getirilmesini istedikleri en önemli isteğin ne olabileceği sorusuna da (Öztürk, 2003), STÖ üyeleri % 28'lik oranla ilk sırada ağaçlandırmaların hızlandırılarak yeşilin artırılması şeklinde cevap vermişlerdir.

Öte yandan, ilgi grupları arasında STÖ'ler tarafından en yüksek nispi puan atfedilen T₁, aynı zamanda çalışmaya konu altı ilgi grubundan dördü tarafından da (orman köylüleri, ormancılık teşkilatı, şehir halkı ve STÖ üyeleri) 15 talep arasında ilk sırada tercih edilen talep olarak da dikkat çekmektedir (Öztürk, 2003). T₁'in bu denli öne çıkmasında; Maçka DOİ' de önemli ölçüde (1990 yılı için resmi yoldan orman köylülerine verilen yakacak odunun yaklaşık 13 katı) kayıt dışı ya da kaçak odun tüketiminin gerçekleşmesi (Türker, 1992); tarımsal amaçlı açmacılık yani yasadışı faydalanmalar ile orman ve arazi kadastrosunun tamamlanamaması dolayısıyla mülkiyet sorununun çözülmemiş olmasının da etkisiyle 1970'lerden 1980'li yıllara gelinceye

kadar Maçka DOİ'deki bozuk orman alanı oranı %3'ten %26'ya yükselmesinin (Köse, 1990a; Köse, 1990b) de etkili olduğu düşünülmektedir.

Söz konusu taleplere (T_1 , T_2 , T_3 ve T_{11} 'e) orman köylülerinin en düşük puanları veren grup olması da dikkati çeken bir diğer özellik olmaktadır. Ancak, en düşük puanları veren bu grubun, söz konusu talepleri önemsemediği anlamını çıkarmak doğru olmayacaktır. Zira, orman köylüleri grubu kendi içinde T_1 'e en yüksek oranda puan vermiş ve grup içi talep sıralamasında da T_1 ilk sırada yer almıştır. Kaldı ki, Maçka DOİ sınırları içinde orman alanlarının korunmasına daha fazla önem verilmelidir şeklinde geliştirilen yargıya da (Öztürk, 2003), orman köylüleri yaklaşık % 80 oranında kısmen ve kesinlikle katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Bununla birlikte, orman köylülerinin diğer gruplarla kıyaslandığında; T_1 , T_2 , T_3 ve T_{11} 'e en düşük nispi puanları atfeden grup olması, orman köylülerinin sosyo-ekonomik durumuyla ilişkilendirilebilir. Orman köylüleri, her ne kadar gelir kaynakları arasında ormancılığı ön sıralarda ifade etmeseler bile, özellikle yakacak odun başta olmak üzere, ormancılık sektöründen orman köylülerine aynı nitelikli önemli bir gelir transferi söz konusu olmaktadır. İşte bu noktada, orman kaynaklarının korunmasının bu tür gelir kaynaklarını engelleyebileceği düşüncesi, orman köylülerinin T_1 ve T_2 'ye diğer gruplara nispeten düşük puan vermesinde etkili olduğu söylenebilir. Nitekim, yapılan görüşmeler esnasında, kimi görüşmecilerin özellikle T_1 'e yüksek puan vermesini müteakip, orman kaynaklarının korunmasını istediğini fakat, söz konusu korumanın mutlak bir koruma olmaması, yani korumayla birlikte faydalanmanın ve kendilerine sağlanan çeşitli yasal hakların da devam etmesi ve özellikle de yakacak odun ihtiyaçlarının mutlaka karşılanması gerektiği yönündeki değerlendirmeleri, bu tespiti doğrular niteliktedir.

Ayrıca, Maçka DOİ'de 2002 yılı sonu itibariyle orman kadastro gerçekleştirme oranı % 28 olup (Anonim, 2003), mülkiyet konusu önemli bir sorun teşkil etmektedir. Nitekim, işletme sınırları içinde toplam orman alanının % 12'sinde odun hammaddesi üretimi yapılamadığı ve bu alanların sosyal ihtilaf alan olarak muhafazaya ayrıldığı, amenajman planlarında bakım ya da gençleştirme amaçlı olarak planlanmış olmakla birlikte, sosyal ihtilaf nedeniyle üretim yapılamayan bazı ihtilafli sahaların mevcut olduğu belirtilmektedir (Türker vd., 1998). Üretim yapılamamasına benzer şekilde, köylülerin özellikle ihtilaf alanlarda orman işletmesince ağaçlandırma faaliyetlerinin gerçekleştirilmesine de pek sıcak bakmamaları ve hatta engellemeye çalışmalarının, T_1 ve T_{11} 'e diğer gruplara oranla düşük puan verilmesinde etkili olduğu düşünülmektedir.

ORMAN KÖYLÜLERİ TARAFINDAN ÖNE ÇIKARILAN TALEPLER

Orman köylüleri tarafından en yüksek puanlar verilen; orman köylülerinin sosyo-ekonomik yönden kalkındırılması (T_{10}), ormanların kaliteli su üretimi amacıyla işletilmesi (T_{14}), orman içi sularla balıkçılığın desteklenmesi (T_{13}), yakacak odun üretimi (T_4) ve orman içi otlamacılığın desteklenmesi (T_{12}) etkinliklerinden oluşan talepler, doğrudan ya da dolaylı olarak orman köylülerinin faydalanmalarını konu etme noktasında dikkat çekmektedir. Söz konusu talepler, orman köylülerinin hayatlarını sürdürmeleri ve standartlarının yükseltilmesi açısından önemli getirileri olan talepler özelliğindedir. Buna karşılık, T_4 'e avcı derneği üyeleri, T_{10} ve T_{13} 'e STÖ üyeleri, T_{12} 'ye ormancılık teşkilatı yönetici ve teknik personeli ve T_{14} 'e OKÜİ temsilcileri en düşük nispi puanı vermişlerdir.

Bilindiği üzere, orman köylüleri yakacak odun ihtiyacının önemli bir bölümünü ormanlardan sağlamaktadır. Nitekim, yapılan bir çalışmada, yakacak odun ihtiyacının tamamını ormandan karşılayan ailelerin; Karadeniz'de % 64, Ege'de % 57 ve Akdeniz'de % 52 dolayında olduğu tespit edilmiştir (Kudat vd., 1999). Dolayısıyla, yakacak odun tüketimi ya da odun bağımlılığının bu denli yüksek olduğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Maçka DOİ'de, orman köylüleri tarafından yakacak odun üretimine diğer gruplara oranla daha yüksek puan verilmesi beklenen bir durum olmaktadır.

Kaldı ki, orman köylüleri sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından ülkenin en yoksul kesimini oluşturmaktadır. Bu nedenledir ki, bu çalışmada elde edilen diğer bazı bulgular da yukarıda orman köylüleri tarafından öne çıkarılan talepleri destekler niteliktedir. Nitekim, çalışmada orman köylüleri; ormanlar ve ormancılıkla ilgili yerine getirilmesini istedikleri en önemli istek olarak, köylüye ücretsiz yakacak ve yapacak odun verilerek ihtiyaçlarının karşılanması (%23,1) gerektiğini dile getirmişlerdir. Benzer şekilde, ormanların daha iyi yönetilmesi ve işletilebilmesi için neler yapılması gerektiğine ilişkin görüşleri sorulduğunda ise, ormanların faydalarından daha fazla ve serbest bir şekilde faydalanabilme imkânı elde edebilecekleri düşüncesiyle ormanların yönetimi ve işletilmesi yetkisinin köy tüzel kişiliklerine bırakılması (%53,4) talebini öne çıkarmışlardır (Öztürk, 2003).

Ülkemizde, orman köylerinin ormanlarla fiziksel anlamda bir bağı olduğu gibi, buralarda yaşayan halk ile ormanlar arasında da birbirleri üzerinde olumlu ya da olumsuz sonuçları olabilen doğrudan bir etkileşim süreci söz konusudur. Dolayısıyla, orman köylüleri ormanlar ve orman kaynakları yönetimiyle olan ilişkiler açısından diğer ilgi gruplarıyla karşılaştırıldığında nispeten daha fazla öne çıkmaktadırlar. Özellikle, ormancılık sektöründe alınan kararlar ve uygulamalardan da birinci de etkilenen kitle olması nedeniyle, bu ilgi grubu üzerinde biraz daha ayrıntılı olarak durmak faydalı olacaktır. Bu noktada, Ülkemiz orman köyleri ve köylülerine şu tespitleri yapmak mümkündür (Türker, 1992; Anonim, 2004; Anonim, tarihsiz Kudat vd., 1999; DPT, 2001; Gülçubuk, tarihsiz):

Orman köyü sayısı Türkiye genelinde 2000 yılı itibarıyla 20 550 olup, bu köylerde toplam 7,6 milyon insan yaşamaktadır. Buna göre, Ülke nüfusunun % 11'i ve kırsal nüfusun ise % 32'sinin orman köylerinde yaşamakta olduğu anlaşılmaktadır. Bir başka ifadeyle, kırsal alanda yaşayan her üç kişiden birini, bir başka ifadeyle kırsal kalkınma faaliyetlerine konu hedef kitlenin de 1/3'ünü orman köylüleri oluşturmaktadır.

Ülkemiz orman köylerinde gelir düzeyinin diğer köylere nazaran önemli derecede düşük ve yoksulluğun da yaygın olması, orman köylerinde yaşayan insanların hayat standardının ülke ve hatta kırsal kesim ortalamasının da oldukça altında kalmasına neden olmaktadır. Nitekim, orman köylerinde ekonomi, çok dar ve sarp araziler ile orman içi otlak ve meralarda çok ilkel bir teknoloji ile yapılan ziraata, ilkel bir hayvancılığa ve nihayet ormancılık hizmetlerinde çalışmaya dayanmaktadır. Orman köylerinin bu faaliyetleri sonucu elde ettikleri gelirler yapısında emek, makine, tohum vb. maliyet unsurlarını kapsadığından dolayı, çoğu zaman bu köylerde aile bütçeleri açık vermektedir. Nitekim, Trabzon ili Maçka ilçesinde 70 orman köyünde yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, bu köylerde cari üretici fiyatlarıyla kişi başına düşen tarım+ormancılık +hayvancılık gayri safi hasıla toplamı 312 dolar olarak bulunmuştur. Bu gayri safi gelirin içinde giderlerin payının % 67 olduğu düşünülürse, orman köylülerinin hayat standartlarının fakirlik alt sınırının altında kaldığı rahatça ifade edilebilir.

Orman köylerinde tarımsal arazi oldukça yetersiz, parçalı ve de engebeli durumdadır. Bu köylerde tarım alanlarının sınırlı olması, mevcut tarım alanlarında ki verim düşüklüğü ile birleştiğinde, kırsal yoksulluğun daha da yaygınlaşması sonucunu doğurmaktadır. Kullanılabilir tarım arazisinden elde edilen gelir yaşamaya yetmemektedir. Bu da daha iyi gelir elde edebilmek için arazi kazanma eğilimlerini güçlendirerek, orman alanlarındaki açmacılığı arttırmaktadır. Dolayısıyla, orman köylülerinin ekonomik açıdan geri kalmışlığı, ormanların varlığı ve sürekliliği üzerinde negatif bir etki doğurarak kendini göstermektedir.

Öte yandan, orman köylerinin genellikle şehir merkezlerinden uzak, sarp ve yüksek yerlerde olması, zaman zaman ulaşım ve haberleşmenin aksamasına neden olmaktadır. Tüm bu olumsuzluklara sert iklim şartları da eklendiğinde, özellikle sağlık ve eğitim hizmetlerinin sağlanmasında ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, bazen 15–20 mahalleden meydana gelen çok sayıda ve dağınık yerleşim yerlerine bölünmüş orman köylerine, devlet ya da ormancılık sektörü aracılığıyla götürülen/götürülecek hizmetlerin maliyetini ve etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

Orman köyleri ve köylülerine ilişkin yukarıda sıralanan bazı özellikler, orman köylülerinin sosyal ve ekonomik yönden yaşam standartlarını artırabilmek için zaman zaman bazı arayış ve çabalar içine girmelerine neden olabilmektedir. Bunlardan biri de söz konusu kesimin doğal kaynak olan ormanlarda; kaçakçılık, ormandan tarla açma ve ormana yerleşme vb. yasal olmayan eylemlerde bulunmalarıdır. Söz konusu eylemler orman kaynaklarının tahribi ve sürekliliğinin sekteye uğraması gibi istenmeyen sonuçları da beraberinde getirmektedir.

Bu noktada, Çevre ve Orman Bakanlığı'na bağlı Orman Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü (ORKÖY), orman köylülerini yukarıda sıralanan olumsuzluklardan kurtararak, köylülerin ormanlar üzerindeki baskısını azaltmak ve bu sayede ormanların korunması ve sürekliliğine katkı sağlamak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerine devam etmektedir. Söz konusu genel müdürlük kurulduğu 1970 yılından bu güne kadar, anayasa ve yasalar çerçevesinde, orman teşkilatı köylü ilişkilerinin iyileştirilmesi ve orman köylülerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin artırılmasına yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. Ancak, burada ORKÖY'ün asıl amacı; ormanların korunması, geliştirilmesi ve genişletilmesi amaçlarına ulaşılabilmesi için, orman köylülerinin ekonomik, sosyal ve kültürel yönden kalkınmalarını sağlayarak, ormanlar üzerindeki olumsuz halk baskısını azaltmak olmaktadır. Dolayısıyla, orman köylülerinin kalkındırılması ORKÖY için bir amaç olmaktan ziyade araç konumundadır.

Özetle, Ülkemiz geneli için orman köyleri ve köylülerine ilişkin yukarıda yapılan tespit ve değerlendirmelerin neredeyse tamamının Maçka DOİ sınırları içindeki orman köyleri ve köylüleri içinde geçerli olduğunu söylemek hatalı olmayacaktır. Söz konusu değerlendirmelerin özünü ise orman köylülerinin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik şartların olumsuzluğu oluşturmaktadır. Nitekim, orman köylülerine Maçka DOİ’de yaşanan orman tahribatının nedenleri sorulduğunda, ilgili kesim tarafından halkın fakir olması (%44,1) seçeneğinin ilk sırada tercih edilmesi (Öztürk, 2003) özellikle yukarıda ifade edilen ve orman köylüleri tarafından diğer gruplara nispeten daha fazla öne çıkarılan talepler noktasında oldukça anlamlı olmaktadır. Zira, öne çıkarılan taleplerin orman köylülerinin sosyo-ekonomik durumunun ve yaşam standartlarının iyileştirilmesine dönük olduğu görülmektedir.

Buna karşılık, yukarıda sıralanan taleplere en düşük puanları veren gruplar açısından incelendiğinde, söz konusu grupların taleplerle çok fazla bir etkileşim içinde olmadıkları görülmektedir. Bir başka ifadeyle, söz konusu taleplerden elde edilecek faydaları, orman köylülerine oranla kendileri açısından daha az önemli gördükleri için, düşük puan verdikleri söylenebilir. Örneğin, OKÜ’ler açısından T_{14} , yani ormanların kaliteli su üretimi amacıyla işletilmesi talebinin, grubun özelliği ya da ilgi alanı göz önünde bulundurulduğunda, genellikle çok fazla ilgi çekici bir talep olmasını beklemek doğru olmayabilecektir.

ODUN KÖKENLİ ÜRÜN İŞLEYEN İŞLETME TEMSİLCİLERİ TARAFINDAN ÖNE ÇIKARILAN TALEPLER

İstihdam (iş) sağlama (T_9), Kaliteli yapacak odun – kereste üretimi (T_5) ve, mantar, şifalı bitkiler vb. odun dışı ürün üretimi (T_6) taleplerine en yüksek nispi puanları OKÜ temsilcileri verirken, en düşük puanlar ise T_5 ve T_6 ’ya avcı derneği üyeleri, T_9 ’a ise ormancılık teşkilatı yönetici ve teknik personeli tarafından verilmiştir.

Bu noktada, OKÜ temsilcilerinin T_5 , yani kaliteli yapacak odun üretimi talebini diğer gruplardan daha fazla öne çıkarmış olmaları beklentilerle uyumlu bir bulgu olarak yorumlanabilir. Zira, söz konusu grubun öncelikli ilgi ve faaliyet alanında, girdi diğer bir deyişle hammadde kaynağı olarak yapacak odun üretiminin önemli bir yeri bulunmaktadır. Ayrıca, ülkemiz odun kökenli orman ürünleri piyasası göz önünde bulundurulduğunda, her ne kadar Orman Genel Müdürlüğü piyasadaki monopol konumunu özellikle son yıllarda ithalat serbestlik ve kolaylıklarına bağlı olarak kaybetmiş olsa bile, hala piyasanın en büyük odun kökenli ürün arz edicisi konumunda olması ve özellikle de bu araştırmaya konu küçük ölçekli odun kökenli ürün işleyen işletmelerin de büyük ölçüde hammadde temini konusunda OGM’ye bağımlı oldukları unutulmamalıdır.

Benzer şekilde, orman köylülerine istihdam (iş) sağlama talebi (T_9) de, odun hammaddesi üretimiyle ilişkili olduğundan, OKÜ’ler açısından önemli bir talep olarak değerlendirilmiş olabilir. Ancak, mantar, şifalı bitkiler, vb. odun dışı ürünler üretimi talebinin (T_6), neden bu grup tarafından öne çıkarıldığını yorumlamak önemli bir sorun oluşturmaktadır.

Öte yandan, OKÜ temsilcileri ormanlar ve ormancılıkla ilgili en önemli istekler olarak, *orman işletmelerinin piyasaya müşterilerin istediği çeşit ve kalitede ürünler sunması* (% 28,9) görüşünü ilk sırada desteklemişlerdir. Zira, yine çalışma kapsamında kendilerine yöneltilen sorulardan elde edilen bulgulara göre; OKÜ temsilcilerinin OKÜ temsilcileri ise, *orman işletmelerinin piyasaya müşterilerin istediği çeşit ve kalitede ürünler sunmasını*, % 28,9’luk oranla en önemli talep olarak desteklemiş ve öne çıkarmışlardır. Zira, OKÜ temsilcilerinin % 80’i için orman işletmeleri birinci öncelikli hammadde temin kaynakları arasında olup, söz konusu temsilcilerin yarıya yakın bir kısmı (% 44) da odun hammaddesi taleplerinin, orman teşkilatınca zamanında ve yeterli miktarda karşılanmadığını ifade etmişlerdir (Öztürk, 2003). Dolayısıyla, orman işletmesinin özellikle odun kökenli ürünlerin üretimi ve pazarlanması sürecinde, müşteri talep ve beklentilerini yeterince karşılayamadığı, bir başka ifadeyle müşteri odaklı bir pazarlama anlayışının yeterince uygulanmadığı görülmektedir.

Bununla birlikte, söz konusu taleplerden ilk ikisine en düşük puanları veren avcı derneği üyelerinin, bu taleplerle doğrudan ilgili olduklarını söylemek mümkün değildir. Öte yandan, ormancılık teşkilatının istihdam sağlama talebine en düşük puanı veren grup olmasını, özellikle ormancılık sektörünün bir istihdam ve siyasi çıkar sağlama noktasında, iktidarlar için önemli bir araç olarak görülmesinin etkili olduğu düşünülmektedir.

ORMANCILIK TEŞKİLATI TARAFINDAN ÖNE ÇIKARILAN TALEPLER

Ormancılık teşkilatı tarafından, *rekreasyon ve doğa turizmi faaliyetleri* (T_7) ve *her türlü faaliyette verimlilik, iktisadilik ve kârlılık* (T_8) taleplerinin, diğer gruplara nispeten öne çıkarılmasında, teşkilat yöneticilerinin mevcut

uygulamadaki odun hammaddesi üretimi eksenli işletmecilik anlayışının yerine, odun dışı ürün ve hizmetleri de içine alan çok yönlü işletmecilik anlayışının orman işletmeciliğine hakim kılınmasının gerekliliğine inanmalarıyla açıklanabilir. Bu noktada, ormancılık teşkilatı çok yönlü işletmeciliğin yanı sıra; verimlilik, iktisadilik ve kârlılığı da öne çıkararak, aynı zamanda her türlü etkinlikte rasyonelliğe dikkat edilmesi gerektiğine de işaret etmektedirler. Söz konusu taleplerden T_7 'ye en düşük puan orman köylüleri, T_8 'e ise, şehir halkı tarafından verilmiştir.

İlgi gruplarının ormanlardan sağlanan en önemli faydaya ilişkin görüşleri incelendiğinde, ormancılık teşkilatının odun üretimi faydasından (%16,7) ziyade, doğa koruma, toplum sağlığını koruma, erozyonu önleme vb. odun dışı faydaların (83,3) daha önemli olduğunu belirtmeleri, yukarıda öne çıkarılan T_7 'yi destekler niteliktedir. Bununla birlikte, uygulamaya bakıldığında Ülkemiz ormancılığında odun hammaddesi üretimi amaçlı orman işletmeciliği faaliyetlerinin hala ağırlığını korumakta olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle, hala Ülkemiz ormanları Orta ve Batı Avrupa'dan ithal edilen dar kapsamlı ormancılık anlayışının etkisinden kurtulabilmiş değildir. Bu noktada, ormancılık teşkilatı çalışanlarınca öne çıkarılan rekreasyon ve doğa turizmi faaliyetlerine ilişkin talebin üzerinde özellikle durulmalıdır. Zira, hızla gelişen dünyada insanların ormanlar gibi doğal kaynaklara olan bakış açıları ile bu kaynaklara ilişkin istek ve ihtiyaçları giderek değişmektedir. Doğal olarak bu değişimin yansımaları Ülkemiz ormancılığında da er ya da geç yansımaları bulmak durumundadır.

Öte yandan, her türlü faaliyette verimlilik, iktisadilik ve kârlılık ilkleri doğrultusunda hareket edilmesine ilişkin talebin ormancılık teşkilatı çalışanları tarafından diğer gruplara nispeten daha fazla önemsenmesi de doğrudan ormancılık sektörünün Ülkemize özgü yapısıyla yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Zira, Ülkemiz ormanlarının neredeyse tamamına yakını devlet mülkiyetinde olup, Çevre ve Orman Bakanlığı bünyesinde merkez ve taşra birimleri tarafından yönetilmektedir. Özellikle işletmecilik faaliyetleri ise taşrada devlet orman işletmelerince yerine getirilmektedir. Mevcut örgüt yapısı içinde kamu işletmesi niteliğinde olan orman işletmeleri doğal olarak sosyal sorumlulukları daima ön planda tutmaktadır. Ancak, bu özellik zaman zaman aşırı personel istihdamı, kaynakların yanlış tahsisi ve etkin kullanılamaması, ormancılık etkinliklerinde aşırı maliyet artışı vb. çok ciddi sorunları beraberinde getirmektedir. Tüm bu sorunlar ve olumsuzlukları bizatihi yaşayan kişiler olarak ormancılık teşkilatı yönetici ve teknik personelleri, etkinliklerin yürütülmesinde daha rasyonel hareket edilebilmesi gereğinden hareketle T_8 'i daha fazla önemsemişlerdir.

Orman köylülerinin rekreasyon ve doğa turizmi faaliyetlerine nispeten düşük puan vermelerinin başlıca nedeni olarak, bu türlü etkinlikleri gerçekleştiren kişilere karşı sahip oldukları ön yargının etkili olduğu söylenebilir. Nitekim, görüşülen orman köylülerinin önemli bir kısmı, piknik ve benzeri türde etkinlikte bulunanların ormanları tahrip ettikleri, yörenin sosyal ve kültürel hayatına aykırı davranışlarda buldukları vb. nedenlerden dolayı, özellikle köylerinin civarında gerçekleştirilen rekreasyon ve doğa turizmi faaliyetlerine taraftar olmadıklarını dile getirmişlerdir (Öztürk, 2003).

AVCI DERNEĞİ ÜYELERİ TARAFINDAN ÖNE ÇIKARILAN TALEPLER

Av-yaban hayatını geliştirme ve planlı avcılık talebi (T_{15}) doğrudan avcı derneklerini ilgilendirmesi nedeniyle, beklenildiği şekilde, bu grup tarafından en yüksek nispi puanla değerlendirilmiştir. Buna karşılık, OKÜ temsilcileri mevcut gruplar arasında söz konusu taleple, belki de en az ilgili grup olması nedeniyle, en düşük puanı veren grup olmuştur.

Öte yandan, OKÜ temsilcilerinin, söz konusu talebe en düşük puanı veren kesim olmasında, iki farklı grubun amaçlarının birbirleriyle çatışma özelliğine sahip olmasının da etkili olabileceği düşünülebilir. Zira, OKÜ temsilcileri tarafından birinci öncelikli amaç olarak değerlendirilen *kaliteli yapacak odun – kereste üretimi* amacı ile avcı derneği üyelerinin ilk sırada tercih ettikleri *av-yaban hayatını geliştirme ve planlı avcılık* amacı, daha önce Maçka DOİ için geliştirilen alternatifler arasında birbiriyle en çok çelişen amaçlar olma özelliğine sahiptirler. Bir başka ifadeyle, belirli bir orman alanının odun üretimine tahsis edilmesi, o bölgedeki yaban hayatının; tamamen ortadan kaldırılmasına neden olmasa bile, büyük ölçüde tedirgin olması sonucunu doğurabilecektir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Orman kaynakları yönetimine ilişkin ilgi grupları itibariyle öne çıkan alternatif taleplerin ve öne çıkış nedenlerinin irdelenmesi amacıyla Maçka DOİ özelinde ele alınan bu çalışma ile 15 alternatif talep arasında; orman köylülerinin 5, ormancılık teşkilatının 2, avcı derneği üyelerinin 1, OKÜİ temsilcilerinin 3 ve STÖ üyelerinin ise yine 3 adet talebe en yüksek nispi önem atfetmiş oldukları götölmüştür. Buna karşılık şehir halkı ise diğer gruplarla karşılaştırıldığında, hiçbir talebe en yüksek nispi önem atfetmemiştir.

İlgi gruplarına sunulan 15 alternatif talep arasında; orman kaynaklarının (ağaç, hayvan, su, mera vb.) korunması (T₁); orman alanlarındaki doğal tarihi, kültürel vb. değerlerin korunması (T₂); orman yetiştirme ve ağaçlandırma (T₃) ile erozyonu önleme faaliyetleri (T₄)nin en yüksek nispi puanları alan talepler olarak öne çıkmış ve bu en yüksek puanlar da STÖ temsilcileri tarafından verilmiştir. Sözü edilen taleplerin STÖ temsilcileri tarafından öne çıkarılması, STÖ'lerin gerek kuruluş amaçları ve gerekse etkinliklerinin söz konusu taleplerle olan yakın ilişkisiyle açıklanabileceği düşünülmektedir.

Öte yandan, 15 alternatif içinde en yüksek nispi puanların verildiği söz konusu dört talebe en düşük puanlar ise orman köylüleri tarafından verilmiştir. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında, bu taleplerin öncelikli olması halinde orman köylülerinin ormanlardan faydalanma haklarıyla ilgili olumsuz sonuçlar doğabileceği düşüncesinde olmalarıyla açıklanabileceği, bir başka ifadeyle, orman köylülerinin zaten kötü olan sosyo-ekonomik şartlarının, bu taleplerle birlikte daha da gerileyeceği kanaatinin etkisiyle böyle bir seçime gitmiş oldukları ifade edilebilir.

Nitekim, bu yargıyı destekler bir başka sonuç, orman köylülerinin en yüksek nispi puanları verdikleri taleplerde kendini göstermektedir. *Yakacak odun üretimi* (T₄), *orman köylülerinin sosyo-ekonomik yönden kalkındırılması* (T₁₀), *orman içi otlatmacılığın desteklenmesi* (T₁₂), *orman içi sulara balıkçılığın desteklenmesi* (T₁₃) ve *ormanların kaliteli su üretimi amacıyla işletilmesi* (T₁₄) talepleri doğrudan ya da dolaylı olarak orman köylülerinin sosyo-ekonomik yönden kalkındırılmasına hizmet eden talepler olup, bu talepleri öne çıkararak bir nevi içinde yaşadıkları olumsuz şartların iyileştirilmesi taleplerini yansıtmalarının yanı sıra, STÖ üyelerinin öne çıkardığı talepleri de en düşük oranda tercih etmeleriyle uyumlu bir davranış sergilemişlerdir.

Ormancılık teşkilatı tarafından öne çıkarılan rekreasyon ve doğa turizmi faaliyetleri (T₇) ve her türlü faaliyette verimlilik, iktisadilik ve kârlılık (T₈) talepleri, ormancılık etkinliklerinin planlama ve uygulama safhalarında bizzat yer alan kişiler tarafından öne çıkarılması nedeniyle daha bir önem kazanmaktadır. Bu taleplerin ormancılık teşkilatınca öne çıkarılması, aynı zamanda Ülkemizde hakim olan mevcut dar kapsamlı ormancılık anlayışı ile işletmecilik faaliyetlerinde gözetilmesi gereken rasyonellik ölçütlerine yeterince önem verilmediği de işaret etmektedir.

Çalışmadan elde edilen sonuçları özetlemek gerekirse; tüm ilgi grupları genel olarak beklenildiği şekilde kendi ilgi alanlarına yönelik talepleri öne çıkarmaktadırlar. Bununla birlikte, özellikle orman köylüleri ve ormancılık teşkilatı çalışanlarından oluşan grupların, diğer ilgi gruplarına nispeten orman kaynaklarıyla daha yoğun bir etkileşim içinde olmalarının da etkisiyle, ormancılık sektörü odaklı sorunlarla da yakın ilişkisi olan talepleri daha fazla tercih ettikleri görölmektedir.

Çalışmaya ilişkin özet olarak verilmeye çalışılan sonuçların da yardımıyla orman kaynakları yönetimi – ilgi grupları ilişkileri çerçevesinde şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür:

Bilindiği üzere, orman kaynakları yönetim süreciyle doğrudan ya da dolaylı ilişki içinde olan pek çok ilgi ve çıkar grubu bulunmaktadır. Değişik ilgi ve talep düzeylerine sahip bu grupların orman kaynakları yönetim sürecine dâhil edilmesi, katılımcılık ilkesinin bir gereği olmaktadır. Zira, artık orman kaynaklarının sadece ormancılık mesleği ile uğraşanlar tarafından verilen kararlarla yönetilemeyeceği ya da ormanların hangi amaçlarla yönetilmesi / işletilmesi gerektiği noktasında ormancılardan tek karar verici olamayacağı kabul edilmektedir.

Bu nedenle, orman kaynakları yönetim sürecine farklı ilgi gruplarının katılımının sağlanmasında, söz konusu grupların alternatif taleplere atfettikleri önem düzeyleri ile bu önem düzeylerinin gruplardaki farklılaşmalarının nedenlerinin irdelenmesi, özellikle işletme düzeyinde orman kaynaklarının planlanmasında gözetilecek amaçların belirlenmesinde ve yönetim kademesindeki karar vericiler tarafından daha sağlıklı ve güvenilir kararlar verilmesinde önemli katkılar sağlayacaktır. Yerel bazda orman kaynakları yönetim sürecine sağlanan bu katkılar, aynı zamanda orman kaynakları ile ilgi grupları arasındaki etkileşiminin düzenli ve dengeli

bir şekilde yürütülmesi, yöresel talepleri ve şartları dikkate alan rasyonel planlar hazırlama ve ilgi grupları arasında ortaya çıkması muhtemel çıkar çatışmalarını engellemeye dönük stratejilerin geliştirilmesi konularında da orman kaynakları yöneticileri için yol gösterici olacağı unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Anonim, tarihsiz. *Orman-Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü Hizmet Değerlendirme Raporu*, www.cevreorman.gov.tr/orkoy, et: 12.12. 2005.
- Anonim, 2004. *Türkiye Ulusal Ormancılık Programı Raporu*, Çevre ve Orman Bakanlığı, 95 s., Ekim 2004, Ankara.
- Anonim, 2003. *Trabzon OBM 2003 Yılı Çalışma Programı*, Trabzon.
- Başkent, E.Z., 1995. *Doğaya Uygun Orman Amenajmanı ve Konumsal Planlama, I. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, Bildiriler 4. Cilt, Orman Mühendisliği Dergisi, 23-25 Ekim 1995, Trabzon.*
- DPT, 2001. *VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı-Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu.*
- Gülçubuk, B., *AB ve Türkiye’de Kırsal Yapı ve Kırsal Kalkınma*, http://www.wwf.org.tr/tr/docs/sunum_bulentgulcubuk.pdf, et: 12.12.2005.
- Köse, S., 1990a. *Doğu Karadeniz Bölgesi Ormanlarında Eta Azalmasının Nedenlerinin Araştırılması*, 93, Trabzon.
- Köse, S., 1990b. *Değirmendere Havzasında Orman Azalması Nedenleri*, Çevre ve Ormancılık, Cilt 6, Sayı 3, Mayıs – Haziran 1990.
- Kudat, A., Ayhan, Ö., Kuleyin, N. ve Yalçın, İ., 1999. *Türkiye Cumhuriyeti: Orman Sektörü Sosyal değerlendirme Raporu*, FAO ve Dünya Bankası, 81+64 sayfa.
- Öztürk, A., 2003. *Devlet Orman İşletmelerinde İşletme Amaç ve Stratejilerinin Belirlenmesi (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği)*, Doktora Tezi (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Fehmi TÜRKER), KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Öztürk, A., Türker, M.F., 2005. *Farklı İlgi Gruplarının Orman Kaynaklarına ve Orman Kaynaklarının Sürdürülebilir Yönetimine İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi: Maçka Devlet Orman İşletmesi Örneği*, Artvin Orman Fakültesi Dergisi (Artvin Orman Fakültesi Dergisi’nde yayımlanmak üzere 05.12.2005 tarih ve 3423 sayılı yazı ile kabul edilmiştir.)
- Türker, M.F., 1992. *Maçka DOİ Müdürlüğü Ormanlarından Odun Hammaddesinin Yakacak Odun Amacıyla Tüketilmesinin Sosyo-Ekonomik Analizi*, 131, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Trabzon.
- Türker, M.F., Balık, T. ve Ayaz, H., 1998. *Sosyal İhtilaflı Orman Alanlarının Orman İşletmeciliği Faaliyetleri Üzerine Etkileri (Maçka Devlet Orman İşletmesi Örneği)*, DKB’de Orman Mülkiyet Sorunları Sempozyumu, 8-10 Ekim 1998, Trabzon.
- Türker, M.F., Öztürk, A., Pak, M., Durusoy, İ., 2002. *Orman Kaynağından Geleneksel ve Çağdaş Yararlanma Şekilleri: Dünya ve Ülkemizdeki Durum*, Kırsal Çevre Yıllığı 2002, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği.